

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ

DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN THE RURAL AREAS: OPPORTUNITIES AND THREATS

УДК 65.016: 711.3

Балановська Т.І.

к.е.н., професор,
професор кафедри менеджменту
імені проф. Й.С. Завадського
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

Гогуля О.П.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
імені проф. Й.С. Завадського
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

У статті розкрито зміст підприємництва. Проаналізовано нинішню ситуацію щодо зайнятості населення країни як одного з ключових чинників впливу на сучасний стан підприємницької діяльності на сільських територіях. Розкрито роль розвитку підприємництва для комплексного розвитку сільських територій, розв'язання соціальних проблем села, забезпечення продовольчої безпеки країни. Встановлено, що здійснення підприємницької діяльності в рамках сільського економічного простору відбувається під впливом специфічних умов, дослідження яких дає змогу виокремити можливості та загрози розвитку нових форм підприємницької активності. Окреслено низку можливостей для розвитку різних форм підприємницької діяльності, які сприятимуть соціально-економічному відродженню сільських територій, фінансовому забезпеченню функціонування соціальних об'єктів, розвитку інфраструктури ринку, посилять підприємницькі ініціативи за рахунок повного використання переваг сільських територій.

Ключові слова: підприємництво, сільські території, можливості, загрози, зайнятість, діяльність.

ситуация занятости населения страны как одного из ключевых факторов влияния на современное состояние предпринимательской деятельности на сельских территориях. Раскрыта роль развития предпринимательства для комплексного развития сельских территорий, решения социальных проблем села, обеспечения продовольственной безопасности страны. Установлено, что осуществление предпринимательской деятельности в рамках сельского экономического пространства происходит под влиянием специфических условий, исследование которых позволяет выделить возможности и угрозы развития новых форм предпринимательской активности. Установлено, что использование возможностей для развития различных форм предпринимательской деятельности будет способствовать социально-экономическому возрождению сельских территорий, финансовому обеспечению функционирования социальных объектов, развитию инфраструктуры рынка, усилит предпринимательские инициативы за счет полного использования преимуществ сельских территорий.

Ключевые слова: предпринимательство, сельские территории, возможности, угрозы, занятость, деятельность.

The paper examined the content of entrepreneurship. The current situation regarding employment of the country as one of the key factors influencing the current state of entrepreneurial activity in rural areas is analysed. The role of entrepreneurship development for integrated development of rural areas, solution of social problems of a village, ensuring food security of the country is revealed. It is established that the entrepreneurial activity within the framework of the rural economic space takes place under the influence of specific conditions, the study of which allows to distinguish the opportunities and threats of the development of new forms of entrepreneurial activity. Among the threats to entrepreneurship development, the following are highlighted: unstable economic situation in the country, which hinders the attraction of investments in rural development; insufficient level of knowledge of the rural population regarding entrepreneurial activity, in particular lack of experience in the field of functioning of cooperatives, agrarian consulting; problems of staffing due to the demographic situation in the countryside; the lack of development of non-agricultural economic activity, as well as administrative barriers, the lack of integrated strategic development programs and the appropriate level of their financing at the regional level, etc. At the same time, opportunities for the development of various forms of entrepreneurial activity are examined: production potential (including favourable agroclimatic conditions); geographical location; contemporary agricultural sector (use of the latest technologies); export orientation (Ukraine is one of the leading exporters of agricultural products in the world); favourable conditions for the development of livestock farming and food industry etc. The use of opportunities will contribute to the socio-economic rebirth of rural areas, the financial support of the functioning of social facilities, the development of market infrastructure, will strengthen entrepreneurial initiatives through the full use of the benefits of rural areas.

Key words: entrepreneurship, rural areas, opportunities, threats, employment, activity.

Постановка проблеми. У ринкових умовах важлива роль у формуванні ефективної, соціально орієнтованої економіки відводиться підприємництву. Розвиток підприємництва сприяє створенню необхідних умов для комплексного розвитку сільських територій, розв'язанню соціальних проблем села, забезпеченню продовольчої безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку підприємництва виступають об'єктом дослідження у працях українських учених: В. Андрійчука, О. Барановського, В. Горьового, Ю. Губені, В. Збарського, В. Іванюти, Т. Ковальчука, М. Маліка, П. Саблука, Т. Скиби, С. Соболя, О. Супруна, О. Шпикуляка та ін. Дослідження вчених мають велике теоретичне та практичне значення, проте проблема розвитку підприємництва на сільських територіях в умовах складного динамічного середовища потребує постійного вивчення.

цтва на сільських територіях в умовах складного динамічного середовища потребує постійного вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану підприємництва на сільських територіях для встановлення можливостей і загроз його розвитку з погляду сталості процесів продовольчого забезпечення та збереження навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільські території відіграють важливу роль у процесі функціонування будь-якої держави. У середньому у світі сільські території становлять 75% від загальної площі, де проживає 51% усього населення світу. На цих територіях виробляється 32% світового ВВП [11, с. 126]. Соціально-економічний

розвиток сільських територій є одним із найбільш пріоритетних напрямів стратегії розвитку більшості високорозвинених країн світу та Європейського Союзу зокрема. Значний вплив на розвиток сільських територій мають підприємницькі структури.

Зміст підприємництва, як зазначає В.Ф. Іванюта, здебільшого розглядають у декількох аспектах, зокрема як: форму економічної активності – це свобода вибору напрямів і методів діяльності, самостійність у прийнятті рішень, орієнтація на досягнення успіху, отримання прибутку, відповідальність за прийняті рішення, їх наслідки та пов'язаний із ними ризик; відповідний стиль і тип поведінки підприємця – це ініціатива, пошук нетрадиційних рішень, масштабність та ризик, ділова хватка; особливу економічну функцію – вдосконалення державного механізму, постійне оновлення економіки, створення інноваційної сфери [4, с. 62].

Беззаперечним фактом є те, що підприємництво виступає не тільки як спосіб існування, а й як стимул до самовдосконалення та саморозвитку. Суб'єкти підприємницької діяльності не вимагають значного стартового капіталу, здатні за певної підтримки швидко й ефективно розв'язувати проблеми, боротися з монополізацією ринку, стимулювати розвиток конкурентного середовища тощо. Крім того, воно надає можливість селянам забезпечити себе відповідним рівнем доходу, пристосуватися до мінливих умов господарювання, подолати властивий сучасному стану сільської економіки його стихійний характер та спрямувати на сталий розвиток і довготривалу ефективність [10, с. 56].

Виділяючи низку напрямів підприємництва, що впливають на розвиток села, а саме: бізнес приносить додаткові доходи для самих людей, що сприяє підвищенню рівня життя сільського населення та зростанню його добробуту; підприємництво безпосередньо є джерелом формування бюджетів місцевих сільських рад; підприємництво вирішує проблеми продовольчого забезпечення населення сільських територій і цим сприяє забезпеченню продовольчої безпеки загалом; агробізнес сприяє утворенню ланцюгів переробки сільськогосподарської продукції, заготівлі сировини, а також наданню різноманітних видів послуг, В.Ф. Іванюта [4, с. 62] акцентує увагу на ролі агробізнесу в розвитку сільських територій.

Розвиток сільських територій із позиції сталого розвитку являє собою якісні зміни в трьох сферах: економічній, соціальній та екологічній. Оцінюючи економічний складник, передусім слід проаналізувати ситуацію щодо зайнятості населення, наявності суб'єктів господарювання та їх кількості за ознакою організаційно-правових форм, тенденцій, що характерні виробничій сфері, зокрема показники обсягу виробленої сільськогосподарської продукції, продуктивності праці, рентабельності виробництва та ін.

В Україні, за даними вибіркового обстеження населення (домогосподарств) із питань економічної активності, середньомісячна кількість економічно активного населення віком 15–70 років у динаміці зменшується і в 2017 р. становила 17 854,4 тис. осіб, із них 17 193,2 тис. осіб (96,3%) працездатного віку. Найвищий рівень економічної активності характерний для осіб віком 35–49 років, а найнижчий – для молоді віком 15–24 років та осіб віком 60–70 років. Згідно з даними Державної служби статистики України [3; 9], кількість зайнятого населення у віці 15–70 років в Україні у динаміці також зменшується і в 2017 р. становила 16 156,4 тис. осіб (у тому числі 15 495,9 тис. осіб працездатного віку), або 56,1% населення відповідної вікової групи і 90,5% економічно активного населення віком 15–70 років. Рівень зайнятості населення працездатного віку становив 64,5%. Решта 1 698,0 тис. осіб, відповідно до методології Міжнародної організації праці (МОП), – безробітні. Великою проблемою стало працевлаштування молодих людей віком 16–25 років і людей передпенсійного віку (за 5–7 років до пенсії).

За даними Державної служби зайнятості України [8], за I півріччя 2018 р. 31% зайнятого населення проживає у сільській місцевості та 69% – у міських поселеннях. Рівень зайнятості населення, що проживає у сільській місцевості, становив 54,4%, серед міського населення – 58,0% (рис. 1). Водночас у складі зайнятого населення України лише 35,1% є найманими працівниками, тобто штатними і позаштатними (працюючими за договорами та за сумісництвом) працівниками підприємств [9].

За даними Державної служби статистики України, населення країни найбільше зайняте у малому і середньому підприємстві. Така ж ситуація притаманна й аграрній сфері країни, де станом на 2017 р. функціонувало 45 558 суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм, що, слід зауважити, на 18,4% менше порівняно з 2013 р. (табл. 1). Переважаючою організаційно-правовою формою господарювання на селі є фермерські господарства, частка яких у 2017 р. у загальній структурі становить 74,9%.

Зазначимо, що сьогодні майже безальтернативним джерелом отримання роботи і, відповідно, грошової оплати праці в сільській місцевості є сільськогосподарські підприємства. Саме вони, незважаючи на часто складне економічне становище й низьку економічну ефективність здійснюваної господарської діяльності, є основою та головною умовою подальшого існування сільського населеного пункту.

Разом із тим значну роль у розвитку аграрної сфери України відіграють агрохолдинги, діяльність яких зумовлює як позитивні, так і негативні моменти. Сучасна практика діяльності агрохол-

дингів свідчить, що вони мають за мету отримання надприбутків через використання сільськогосподарських угідь України за мінімальних витрат для підтримки життєдіяльності сільської місцевості. Натомість діяльність організаційних формувань

малого і середнього підприємництва, зокрема фермерських господарств, пов'язують із вирішенням соціально-економічних проблем сільських територій, адже саме вони відіграють ключову роль у вирішенні питань підвищення зайнятості на

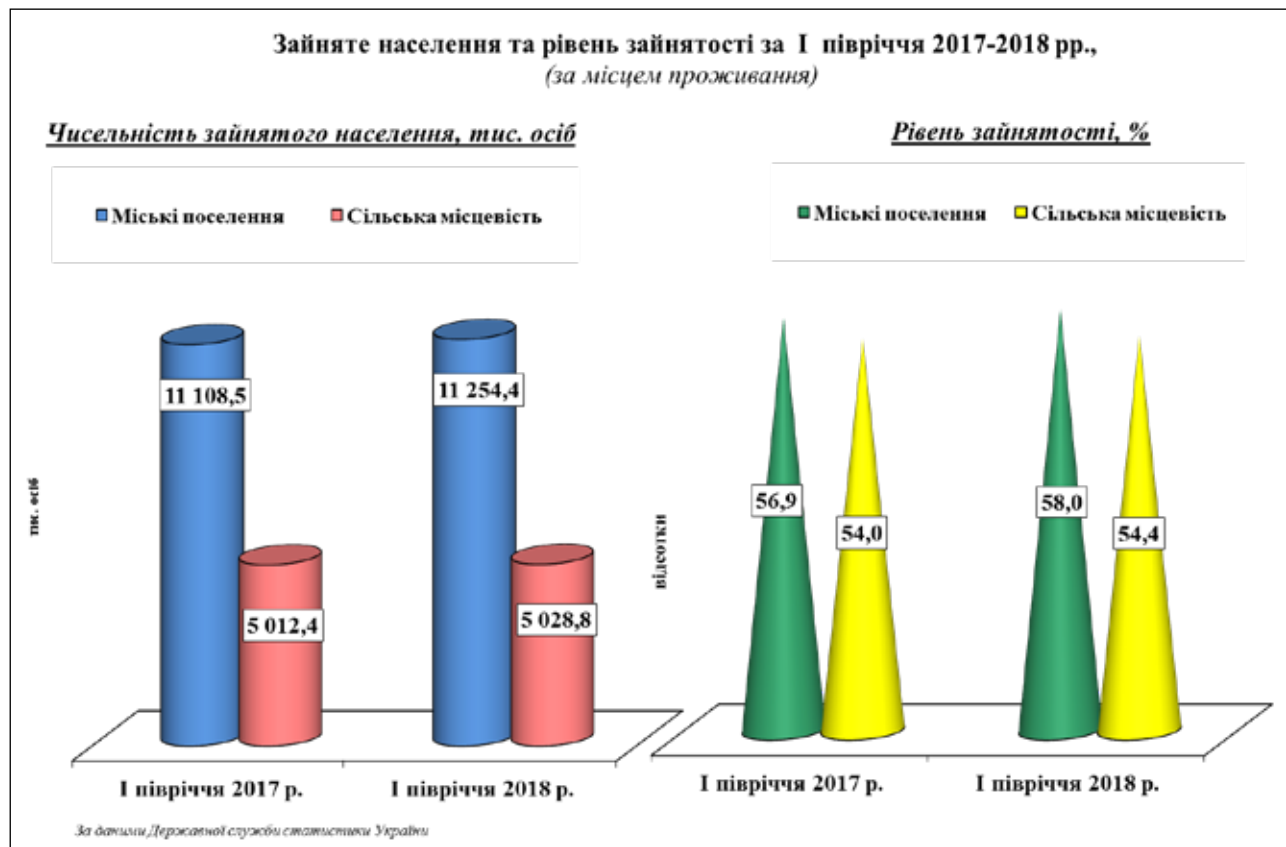

Рис. 1. Зайнятість населення України

Джерело: Ситуація на ринку праці та результати діяльності державної служби зайнятості. Державна служба зайнятості України. URL : <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68>

Таблиця 1

Динаміка кількості діючих господарюючих суб'єктів за організаційно-правовими формами господарювання у сільському господарстві України, одиниць¹

Організаційно-правові форми господарювання підприємств	Роки					2017 р. у % до загальної кількості	2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017		
Господарські товариства	8295	7750	7721	8700	6967	15,3	84,0
Приватні підприємства	4153	3772	3627	3752	3215	7,1	77,4
Виробничі кооперативи	810	674	596	738	448	1,0	55,3
Фермерські господарства	40856	39428	32303	33682	34137	74,9	83,6
Державні підприємства	278	228	241	222	199	0,4	71,6
Підприємства інших форм господарювання	1466	691	891	603	592	1,3	40,4
Усього	55858	52543	45379	47697	45558	100,0	81,6

¹ Інформація за 2014 р. наведена без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, з 2015 р. – також без частини тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей.

Джерело: Сільське господарство України : статистичний збірник за 2017 р. / Державна служба статистики України. Київ, 2018. 245 с.

селі, розвитку місцевого ринку сільськогосподарської продукції, формування системи її переробки.

Нині в умовах сільського економічного простору на ринку праці склалася вкрай несприятлива ситуація у зв'язку з відсутністю належних можливостей для працевлаштування та диверсифікації роду занять. Як наслідок, проблеми безробіття та зайнятості на селі є одними з найактуальніших.

В Україні за 1 квартал 2018 р. чисельність безробітних [8] становила 1 600,4 тис. осіб, із них 33% (534,4 тис. осіб) проживають у сільській місцевості та 67% (1 066,0 тис. осіб) – у міських поселеннях. Рівень безробіття (за методологією Міжнародної організації праці) у сільській місцевості становив 9,6%, серед громадян, що проживають у міських поселеннях, 8,7% економічно активного населення.

У контексті ситуації, яка має місце на вітчизняному ринку праці, слід відзначити, що нині актуальною є проблема недостатнього рівня задоволеності потреби роботодавців (незалежно від їхніх розмірів та організаційно-правових форм господарювання) у працівниках, що здебільшого пояснюється відсутністю систематизованої інформації щодо актуальних на зазначеному ринку професій, низьким рівнем взаємодії між роботодавцями та освітньою сферою.

За даними опитування, яке було проведено Спілкою українських підприємців, дві третини опитаних представників малого і середнього бізнесу мали намір збільшити в 2018 р. кількість співробітників, а третина респондентів заявила, що відсутність кваліфікованих кадрів є одним з основних чинників, що стримують розвиток бізнесу. З іншого боку, більшість українських компаній, навіть заявляючи про дефіцит кадрів, практично нічого не роблять для того, щоб вирішити проблеми стосовно кадрового забезпечення. Значна частина роботодавців не хочуть або не можуть поліпшувати умови праці, мотивувати людей, витратитися на їхнє навчання [1].

Цілком погоджуємося з думкою фахівців, що сьогодні в Україні склалася несприятливі умови щодо збереження і відтворення людських ресурсів, людського потенціалу, який є природним джерелом формування якісного складу працівників усіх сфер господарювання. Насамперед це: соціально-економічні умови; проблеми, пов'язані із забезпеченням гарантованого конституційного права громадян на працю, вільний вибір професії та роду трудової діяльності; зниження зацікавленості в розвитку якісного трудового потенціалу в умовах занепаду вітчизняного виробництва; старіння населення, бідність; незатребуваність за нинішньої організаційно-кадрової моделі державного управління знань та інтелекту, сучасних перспективних способів їх застосування у різних сферах, низький рівень інвестування в освіту [2, с. 5].

Низька місткість ринку праці у сільських населених пунктах зумовлює необхідність пошуку роботи не за місцем проживання і, відповідно, пов'язаних із цим фінансових витрат на транспорт, житло, додаткові витрати на харчування. З іншого боку, низький рівень життя сільського населення спричиняє відплив найбільш активної та працездатної його частини до міст, активізує зовнішню трудову міграцію, що посилює занепад сільських територій. Слушною є думка Г.О. Краєвської з приводу того, що сільське середовище проживання оцінюється як нездатне забезпечити засобами до існування, що впливає на міграційні та репродуктивні настанови сільського населення. Підсилюються або послаблюються ці тенденції у зв'язку зі ступенем розвиненості транспортної інфраструктури, близькістю до альтернативних ринків праці та вичерпності їхнього потенціалу. В Україні 54,9% сільського населення працює за межами сільських населених пунктів, у тому числі 42,9% працює у містах, селищах міського типу та за кордоном. Поступова руйнація протягом тривалого часу сфери зайнятості за місцем проживання сільського населення зумовила її деформалізацію шляхом надмірного зростання зайнятості сільського населення країни лише в особистих селянських господарствах [7, с. 212].

Таким чином, нині в Україні склалася ситуація, коли переважна частина працездатних сільських жителів зайняті у власному селянському господарстві або мігрують із метою працевлаштування до міст. Це актуалізує необхідність розвитку несільськогосподарської сфери сільської економіки, зростання кількості підприємців та посилення їхнього економічного впливу на розвиток сільської місцевості.

Прагнення людей забезпечити економічну незалежність і професійно самореалізуватися призводить до започаткування власної справи, освоєння нової професії, що дасть можливість використати свій творчий потенціал, проявити найкращі ділові якості та підприємливість. Відбувається особистісна реалізація через нагромадження інтелектуального досвіду та формування професійної майстерності і компетентності.

Щоб допомогти жителям сільських територій повною мірою адаптуватися до умов підприємництва, у Державній службі зайнятості України створена система орієнтації безробітних на підприємництво та самозайнятність, яка включає надання інформаційних та консультаційних послуг у зазначеному напрямі, профдіагностичне тестування, а також професійне навчання.

Економічними результатами підприємницької діяльності є утворення конкурентного середовища, насичення ринку товарами і послугами та активізація економічних відносин на селі. Зростання підприємницької ініціативи на сільських

територіях в умовах конкуренції змушує учасників економічних відносин проявити новаторство, оригінальність, креативність, винахідливість, щоб надати своєму товару нових властивостей, виокремити його з-поміж товарів і послуг конкурентів та завоювати споживача.

Здійснення підприємницької діяльності в рамках сільського економічного простору відбувається під впливом специфічних умов, дослідження яких дає змогу виокремити можливості та загрози розвитку нових форм підприємницької активності.

Потенційною можливістю розвитку сільського підприємництва виступають природні переваги сільських територій, які уособлюють специфічні характеристики певних територій із притаманними тільки їм суспільними благами, які формують сприятливі економічні, соціальні та просторові умови і середовище для розвитку сільського підприємництва, проживання й нормальної життєдіяльності населення. Використання зазначених можливостей стимулює розвиток рекреаційно-туристичного підприємництва, зокрема сільського зеленого туризму, що є запорукою підвищення рівня добробуту селян, їх зайнятості та самозайнятості [10, с. 58].

Встановлено, що під час розвитку нових форм підприємницької активності на сільських територіях обов'язково потрібно враховувати територіальний підхід (віддаленість від обласних та районних центрів, компактність та густота населення; сформованість соціальної та виробничої інфраструктури; ресурсозабезпеченість, родючість земель; особливості географічного розміщення; особливості сільських територій щодо спеціалізації, розміщення промислових об'єктів тощо), який, окрім економічної, безпосередньо пов'язаний із соціальною та екологічною сферами.

Як стверджує Є.Ю. Какутич, сучасне підприємство має бути ощадливим до використання природних ресурсів. Мінімізація впливу на навколишнє середовище, зменшення відходів виробництва – це основа поступу до екологізованих ринків майбутнього. Добробут України через десяток років буде більшою мірою пов'язаний з усебічною «екологізацією» господарювання, значним збільшенням суспільної вартості природних біоценозів (як основи для розвитку технологій та сфери послуг). Невідновлюваність основних видів природних ресурсів – показник їх неадекватного відображення у вартісному вигляді. Між тим досягнення рівноваги пов'язане з необхідністю проводити політику, засновану на принципі обережності, інтеграції бізнесу і природоохоронних заходів, що попереджають екологічну деградацію. Бізнес має значний потенціал для зниження антропогенного навантаження на довкілля, зокрема ощадливим використанням природних ресурсів та переходом на «екологічно не агресивні» технології та вироб-

ництво екологічно безпечної продукції. Пріоритети держави і підприємців щодо необхідності збереження довкілля співпадають, а їхня співпраця для досягнення цілей може та повинна бути взаємовигідною. Заохочення вкладання капіталу в екологічний бізнес дає поштовх підприємцям шукати нові джерела ресурсів, розробляти ресурсозберігаючі технології, внаслідок чого вони можуть одержати конкурентну перевагу на ринку [5, с. 6].

На жаль, часто ситуація погіршується зацікавленістю місцевої влади не в реальному зменшенні рівня забруднення довкілля, а в одержанні штрафів за перевищення норм природокористування. При цьому суб'єкти господарювання надають перевагу штрафам через можливість їх несвоєчасної сплати або повного ігнорування над природоохоронними заходами, втілення яких може потребувати витрат на порядок більших, ніж сума штрафу [5, с. 7].

Суттєвою загрозою, що створює обмеження у розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях, є нерозвиненість ринкової та соціальної інфраструктур. Як зазначає Т.В. Скиба, повільний розвиток сільської економіки, тривале недофінансування соціальної сфери призвели до загрози фізичного руйнування її матеріально-технічного потенціалу. У незадовільному стані перебувають сільські заклади освіти, охорони здоров'я та культури і відпочинку, житлово-комунального господарства, заклади громадського харчування, що прямо пропорційно впливають на ефективність економічної діяльності сільських територій. Окрім того, наявна матеріальна база культурно-побутових об'єктів не відповідає нормам та сучасним вимогам розвитку суспільства, особливо молоді [10, с. 59].

Низько розвинена ринкова інфраструктура в Україні у цілому та на сільських територіях зокрема виступає стримуючим чинником розвитку підприємництва, обмежує перспективи залучення інвестиційних та кредитних ресурсів у розвиток сільського підприємництва, тому вирішення проблеми розвитку останнього означає сприяння розбудові мережі інфраструктурних об'єктів ринкового спрямування.

Окремою проблемою, що вимагає першочергового вирішення для розвитку сільського підприємництва, є інформаційне забезпечення. Створені із цієї метою дорадчі служби – професійні організації, що забезпечують сільських товаровиробників інформацією про технології виробництва, менеджмент, маркетинг, право та ін. у рамках реалізації своїх соціальних функцій, призначені підвищувати рівень фахових знань потенційних підприємців, особливо у сфері агробізнесу. Крім того, до їхньої компетенції належать питання, які не пов'язані із сільським господарством, зокрема якщо вони вбачають у цьому можливість отримання при-

бутку: наприклад, консультації органу місцевого самоврядування з питань утримання заповідників, парків, зон відпочинку, закладів культури, громадського харчування, інших місць громадського використання, створення та діяльності комунальних підприємств, товариств власників житла тощо [6]. Однак, як свідчить практика, діяльність дорадчих служб є обмеженою та локальною.

Виняткове значення у забезпеченні успішного функціонування сільського підприємництва відіграє державна підтримка. Нині мають місце недостатній рівень фінансової підтримки підприємницької діяльності та соціальної сфери села, неналагоджена робота інформаційно-консультаційного обслуговування, малодієві та неефективні програми розвитку та підтримки підприємництва при обласних та районних адміністраціях, проекти регіональних програм розвитку малого підприємництва і низка інших недоліків, що стримують прогрес підприємницької діяльності на селі.

Подальша активізація процесів підприємницької діяльності в сільській місцевості залежить від ефективності дієвої системи державної політики.

Ми підтримуємо думку В.Ф. Іванюти, що вплив держави на розвиток підприємництва в сільській місцевості й, відповідно, підвищення доходів домогосподарств, поліпшення якості життя сільського населення може здійснюватися через організаційно-економічний механізм та правове забезпечення, зокрема: стимулювання розвитку сільського підприємництва, у тому числі сільськогосподарських видів діяльності, підтримку розвитку особистих селянських господарств із вирощування овочів, ягід і фруктів, вівць, кіз, інших видів тварин, риби з урахуванням зональних особливостей, сімейних та фермерських господарств на основі розширення державної підтримки, кредитування і страхування ризиків; здійснення заходів щодо стимулювання розміщення нових підприємницьких структур із переробки сільськогосподарської сировини, сервісних організацій у сільській місцевості; підтримку розвитку обслуговуючих кооперативів, створення мережі кооперативних банків та кредитних спілок, діяльність яких переважно спрямована на обслуговування малого і середнього підприємництва в сільській місцевості; цільову допомогу на випадок безробіття; посилення правового та соціального захисту орендодавців (власників) землі та майна шляхом гарантування доходів відповідно до вкладених у виробництво ресурсів; удосконалення системи прогнозування та балансування платоспроможного попиту пропозицією на продовольчому ринку, вдосконалення діяльності аграрного фонду та аграрної біржі шляхом розвитку їхньої інфраструктури та формування необхідних державних продовольчих і фінансових резервів в обсягах, які гарантують стабільність функціонування внутрішнього продовольчого ринку, опе-

ративне здійснення фінансових і товарних інтервенцій; створення служби державного моніторингу продовольчого ринку для оперативного вжиття заходів щодо його регулювання та створення умов для вільного доступу й використання інформації всіма учасниками аграрного ринку; вдосконалення законодавчої та методичної бази з питань контролю якості продукції, правил торгівлі, побудови партнерських взаємовідносин, посилення контролю над ціновою кон'юнктурою на аграрному ринку [4, с. 66].

Також важливим є сприяння з боку держави поверненню у сільську місцевість кваліфікованої сільської молоді, що пройшла навчання у закладах вищої освіти, шляхом запровадження програм надання пільгового житла, кредитів і т. д., тобто формування сфери побутових та інформаційних послуг, культурного відпочинку. Адже для розвитку виробництва, економічних відносин необхідні кваліфіковані спеціалісти, яких зараз на селі просто немає й які не хочуть там працювати через украй незадовільні умови життя та оплати праці. Варто зауважити, що в ході досліджень виявлено факт недостатнього рівня освіти сільських голів (досить часто цю посаду займають люди без економічної освіти), часто неготовності їх до змін. Водночас саме від авторитетності сільського голови серед громади, від його вміння організувати роботу людей залежить можливість розвитку нових форм підприємництва на сільських територіях.

Формування та розвиток підприємництва значною мірою залежать від створення відповідної правової бази. Світовий досвід показує, що для успішного розвитку підприємництва необхідно створити правову базу його функціонування, забезпечити належним чином юридичне закріплення прав та постійне правове забезпечення з боку держави, що гарантує захист законного функціонування підприємництва, сприяє його розвитку. На даному етапі вітчизняному підприємницькому середовищу притаманні низька виконавча дисципліна дотримання нормативно-правових документів; наявність у законодавстві багатьох нечітких норм, які за бажання можна піддати протилежному трактуванню; необґрунтованість законодавчих обмежень та вимог, які містяться в окремих нормативно-правових актах.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження дає підстави стверджувати про наявність системної взаємодії впливу економічних, соціальних, екологічних та науково-технологічних чинників на активізацію підприємницької діяльності сільських територій України, що проявляється в таких загрозах, як: нестабільна економічна ситуація в країні, що стримує залучення інвестицій у розвиток села; несприятлива банківська політика у сфері кредитування, засобів комунікації; недостатній рівень знань сільського насе-

лення щодо підприємницької діяльності, зокрема відсутність досвіду у сфері функціонування кооперативів, аграрного консалтингу; проблеми кадрового забезпечення з причини демографічної ситуації в сільській місцевості; відсутність кваліфікованої робочої сили для сільського господарства; старіння сільського населення, депопуляція сільської місцевості; високі витрати на здійснення господарської діяльності, застарілі технології виробництва; негативний вплив інтенсифікації сільськогосподарського виробництва на природу (зменшення вмісту поживних речовин у ґрунтах, ерозії, зношення систем меліорації) та клімат; відсутність розвитку неаграрної господарської діяльності тощо. Загрозами для розвитку підприємства також є адміністративні бар'єри, високий рівень бюрократичних перепон, відсутність цілісних стратегічних програм розвитку та відповідного рівня їх фінансування на регіональному рівні тощо.

Окрім загроз, що зазначені попередньо, вітчизняному сільському підприємству властиві можливості об'єктивного й суб'єктивного характеру, які є потенційними конкурентними перевагами на шляху до активізації нових форм господарювання на сільських територіях: виробничий потенціал (сприятливі агрокліматичні умови та третина світового запасу найродючіших чорноземів); географічне розташування (розташування між великими ринками країн Сходу та Заходу, доступ до Північної Африки та Азії); сучасний сільськогосподарський сектор (використання великими агрохолдингами новітніх технологій (нульова обробка ґрунту, система глобального позиціонування, дистанційне зондування)); експортна орієнтація (Україна є одним із провідних експортерів сільськогосподарської продукції у світі (переважно соняшникової олії та зернових культур)); сприятливі умови для розвитку тваринництва і харчової промисловості (наявність зерна вітчизняного виробництва та дешевої робочої сили); розвиток світового ринку (зростання населення планети призводить до збільшення попиту); зростання попиту на біоенергію; зростання торгівлі сільськогосподарськими товарами, зокрема продуктами переробки, продуктами вищої якості та ціни; висока віддача капіталу в окремих сільськогосподарських секторах; привабливість фермерства як професії (все більше мешканців у сільській місцевості готові займатися фермерством, оскільки це стає більш прибутковим).

Використання можливостей для розвитку різних форм підприємницької діяльності сприятиме соціально-економічному відродженню сільських територій, фінансовому забезпеченню функціонування соціальних об'єктів, розвитку інфраструктури ринку, посилить підприємницькі ініціативи за рахунок повного використання переваг сільських територій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Григоренко Ю. Ринок праці в 2018 році: Українці хочуть отримувати більше, ніж можуть дати роботодавці. *Новини України та світу*. 112.ua. URL : <https://ua.112.ua/statiji/rynok-pratsi-v-2018-rotsi-ukraintsi-khochut-otrymuvaty-bilshe-nizh-mozhut-daty-robotodavtsi-431936.html> (дата звернення: 19.02.2019).
2. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку : наукова доповідь / Ю.В. Ковбасюк та ін. Київ : НАДУ, 2012. 72 с. URL : http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monografii/08295121-aecf-499c-a114-9a08b5d8841c.pdf (дата звернення: 15.02.2019).
3. Економічна активність населення України 2017 : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2018. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ11_u.htm (дата звернення: 12.02.2019).
4. Іванюта В.Ф. Роль аграрного підприємства в розвитку сільських територій у контексті євроінтеграції. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2016. № 1. С. 61–67. URL : http://ev.nmu.org.ua/docs/2016/1/EV20161_061-067.pdf (дата звернення: 19.02.2019).
5. Какутич Є.Ю. Екологічне підприємство у забезпеченні сталого економічного зростання : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.06. Київ, 2007. 20 с. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2007/07keysez.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1 (дата звернення: 16.02.2019).
6. Корінець Р.Я. Сільськогосподарське дорадництво: запитання та відповіді. Київ : Інститут сільського розвитку, 2003. 27 с. URL : http://www.dorada.org.ua/files/Knygy_z_dorady/Silskohospodarske%20counseling%20FAQ%20vidpovid.pdf (дата звернення: 15.02.2019).
7. Краєвська Г.О. Зайнятість в сільських поселеннях України: проблеми та напрями їх вирішення. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 209–219. DOI : <https://doi.org/10.15407/dse2015.03.015> (дата звернення: 15.02.2019).
8. Ситуація на ринку праці та результати діяльності державної служби зайнятості. *Державна служба зайнятості України*. URL : <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68> (дата звернення: 12.02.2019).
9. Сільське господарство України : статистичний збірник за 2017 рік / Державна служба статистики України. Київ, 2018. 245 с. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf (дата звернення: 12.02.2019).
10. Скиба Т.В. Детермінанти розвитку сільського підприємства. *Регіональна економіка*. 2012. № 2. С. 55–63. URL : http://ird.gov.ua/pe/re201202/re201202_055_SkybaTV.pdf (дата звернення: 15.02.2019).
11. Стегней М.І. Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій: європейський досвід і українські реалії. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 125–133. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_3_14 (дата звернення: 15.02.2019).

REFERENCES:

1. Hryhorenko Yu. (2018) Rynok pratsi v 2018 rotsi: Ukraintsi khochut otrymuvaty bilshe, nizh mozhut daty robotodavtsi [Labour market in 2018: Ukrainians want to receive more than employers can give]. Available at: <https://ua.112.ua/statji/rynok-pratsi-v-2018-rotsi-ukraintsi-khochut-otrymuvaty-bilshe-nizh-mozhut-daty-robotodavtsi-431936.html> (accessed 19 February 2019).
2. Kovbasiuk Yu. V., Vashchenko K. O., Surmin Yu. P. (2012) *Derzhavna kadrova polityka v Ukraini: stan, problemy ta perspektyvy rozvytku: naukova dopovid* [State staff policy in Ukraine: state, problems and prospects of development: a scientific report]. Kyiv: NADU. (in Ukrainian) Available at: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monografii/08295121-aecf-499c-a114-9a08b5d8841c.pdf (accessed 15 February 2019).
3. State Statistics Service of Ukraine (2018) *Ekonomichna aktyvnist naselennia Ukrainy 2017: statystychnyi zbirnyk* [Economic Activity of Population in Ukraine 2017. Statistical publication], Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ11_u.htm (accessed 12 February 2019).
4. Ivanyuta V. F. (2016) Rol ahrarnoho pidpriemnytstva v rozvytku silskykh terytorii v konteksti yevrointehratsii [Role of agricultural business in rural development in the European integration context]. *Economic Bulletin of the National Mining University*, no.1, pp. 61-67. Available at: http://ev.nmu.org.ua/docs/2016/1/EV20161_061-067.pdf (accessed 19 February 2019).
5. Kakutysh Ye. Yu. (2007) *Ekolohichne pidpriemnytstvo u zabezpechenni staloho ekonomichnoho zrostantia* [Environmental business undertaking in maintenance of sustainable economic growth] (PhD Thesis), Kyiv: The Council for Productive Forces Studying of Ukraine of National Academy of Science of Ukraine. Available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2007/07keysez.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1 (accessed 16 February 2019).
6. Korinets R. Ya. (2003) *Silskohospodarske doradnytstvo: zapytannia ta vidpovidy* [Agricultural counseling: questions and answers]. Kyiv: Institute for Rural Development. (in Ukrainian) Available at: http://www.dorada.org.ua/files/Knygy_z_dorady/Silskohospodarske%20counseling%20FAQ%20vidpovidy.pdf (accessed 15 February 2019).
7. Krayevska H.O. (2015) Zainiatist v silskykh poselenniakh Ukrainy: problemy ta napriamy yikh vyrishennia [The Employment in Rural Settlements of Ukraine: Problems and Ways of Resolving Them]. *Demography and Social Economy*, no. 3, pp. 209–219. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2015.03.015>. (accessed 15 February 2019).
8. State Employment Service of Ukraine (2018) *Sytuatsiia na rynku pratsi ta rezultaty diialnosti derzhavnoi sluzhby zainiatosti* [The situation on the labour market and the results of State employment service activity]. Available at: <https://www.dcz.gov.ua/analit-ics/68> (accessed 12 February 2019).
9. State Statistics Service of Ukraine (2018) *Sil'ske hospodarstvo Ukrainy: statystychnyi zbirnyk za 2017 rik* [Agriculture of Ukraine: The Statistical Yearbook for 2017], Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf (in Ukrainian) (accessed 12 February 2019).
10. Skyba T. V. (2012) Determinanty rozvytku silskoho pidpriemnytstva [Determinants of Rural Business Development]. *Regional Economy*, no. 2, pp. 55-63. Available at: http://ird.gov.ua/pe/re201202/re201202_055_SkybaTV.pdf (accessed 15 February 2019).
11. Stehnei M. I. (2013) Suchasni napriamy zabezpechennia staloho rozvytku silskykh terytorii: yevropeiskyi dosvid i ukraintski realii [Current trends in maintenance of sustainable development for rural territories: European experience and Ukrainian realia]. *Actual Problems of Economics*, no. 3, pp. 125-133. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_3_14 (accessed 15 February 2019).

Balanovska Tetiana

Candidate of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Management named after prof. J.S. Zavadskyi
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Gogulya Olga

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Management
named after prof. J.S. Zavadskyi
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN THE RURAL AREAS: OPPORTUNITIES AND THREATS

The purpose of the article. In market conditions, an important role in shaping an effective, socially-oriented economy is given to entrepreneurship. The development of entrepreneurship promotes the creation of the necessary conditions for the integrated development of rural areas, solving the social problems of the village, ensuring food security of the country.

The purpose of the article is to analyse the current state of entrepreneurship in rural areas in order to identify the opportunities and threats of its development in terms of the sustainability of food supply and environmental conservation processes.

Methodology. When doing research, the dialectical method of cognition was applied to collect, analyse, evaluate information and make conclusions, as well as the monographic method was used to determine the opportunities and threats of entrepreneurship development in the rural areas.

Results. The paper examined the content of entrepreneurship. The current situation regarding employment of the country as one of the key factors influencing the current state of entrepreneurial activity in rural areas is analysed. The role of entrepreneurship development for integrated development of rural areas, solution of social problems of a village, ensuring food security of the country is revealed. It is established that the entrepreneurial activity within the framework of the rural economic space takes place under the influence of specific conditions, the study of which allows to distinguish the opportunities and threats of the development of new forms of entrepreneurial activity. Among the threats to entrepreneurship development, the following are highlighted: unstable economic situation in the country, which hinders the attraction of investments in rural development; insufficient level of knowledge of the rural population regarding entrepreneurial activity, in particular lack of experience in the field of functioning of cooperatives, agrarian consulting; problems of staffing due to the demographic situation in the countryside; the lack of development of non-agricultural economic activity, as well as administrative barriers, the lack of integrated strategic development programs and the appropriate level of their financing at the regional level, etc. At the same time, opportunities for the development of various forms of entrepreneurial activity are examined: production potential (including favourable agroclimatic conditions); geographical location; contemporary agricultural sector (use of the latest technologies); export orientation (Ukraine is one of the leading exporters of agricultural products in the world); favourable conditions for the development of livestock farming and food industry etc.

Practical implications. The opportunities for the development of various forms of entrepreneurial activity are examined, the use of which will contribute to the socio-economic rebirth of rural areas, the financial support of the functioning of social facilities, the development of market infrastructure, and enhance entrepreneurial initiatives through the full use of the benefits of rural areas.

Value/originality. In this paper we examined an issue of the development of entrepreneurship in rural areas. The research allows to distinguish opportunities and threats of development of new forms of entrepreneurial activity.

Challenges and problematic issues outline prospects for further researches of rural entrepreneurship in the context of food security and environmental protection.